

DAN NEGRESCU

PATRISTICA PERENNIA AUCTA

Părinți de limbă latină și scrierile lor

Ediția a II-a

**Editura Universității de Vest
Timișoara, 2021**

CUPRINS

Revenind la o cercetare ieronimiană.....	9
I. PREMISE APOSTOLICE ALE UNEI PATRISTICI LA NOI... 11	
I.1. Întâmplare și strălucire.....	13
I.2. Urmându-l pe cel dintâi	19
II. TREPTE ȘI FEȚE ALE IERARHIEI	27
II.1. Accepțiuni.....	29
II.2. Înțelesul ierarhiei	33
II.3. Deschiderile patristicii	33
III. QUINTUS SEPTIMIUS FLORENS TERTULLIANUS	39
III. 1. Portret ieronimian.....	41
III.2. Controversele personalității.....	41
III.3. <i>Apologeticum</i> și moralitatea	46
III.4. Construirea sufletului creștin.....	48
IV. MINUCIUS FELIX.....	53
IV.1. Portret ieronimian.....	55
IV.2. Personalitatea.....	55
IV.3. Dialogul <i>Octavius</i>	56
V. THASCIUS CYPRIANUS	61
V.1. Portret ieronimian	63
V.2. O personalitate complexă.....	63
V.3. Opera.....	65
V.4. <i>Ad Donatum</i> ca scriere apologetică.....	66
V.5. <i>De Catholicae Ecclesiae unitate</i> și marile probleme ale timpului	67

VI. ARNOBIUS	71
VI.1. Portret ieronimian	73
VI.2. În favoarea lui Arnobius.....	73
VI.3. Despre suflet.....	75
VII. LACTANTIUS.....	79
VII.1. Portret ieronimian	81
VII.2. Structura personalității	81
VII.3. Din nou problema sufletului	82
VII.4. Cuvinte despre conducători	85
VIII. AURELIUS AMBROSIUS	89
VIII.1. Portret ieronimian.....	91
VIII.2. Episcopul din Mediolanum și opera sa.....	91
VIII.3. Paternalismul ambrozian și înțelesurile sale	93
VIII.4. Simboluri paradisiace.....	107
VIII.5. Urmându-l pe poet.....	108
IX. AURELIUS AUGUSTINUS	
IX.1. Portret ieronimian	125
IX.2. Omul, Fericitul și Sfântul.....	127
IX.3. Scrierile	127
IX.4. Cetățile	130
IX.5. Rugăciunea, viața și cuvântul.....	131
IX.6. Cuvântul, tăcerea și Dumnezeu.....	133
IX.7. Rostirea	147
X. EUSEBIUS HIERONYMUS.....	159
X.1. Autoportret ieronimian	161
X.2. Ieronim omul	162
X.3. În spiritul Imperiului	165
X.4. Singurătatea tălmăcitorului de text sacru	173

XI. TÂLCURI ALE TĂLMĂCIRII 179

XI.1. Glorie tălmăcitorilor.....	181
XI.2. Trei încercări asupra Vulgatei	183
XI.2.a. Măsura ieronimiană	183
XI.2.b. Facerea sau Creația?	185
XI.2.c. Statul și umblatul	188
XI.3. Și despre cele cu neputință de tradus	190

XII. ȘI PĂRINȚII NOȘTRI 195

XIII. EXCERPTA PATRISTICA LATINA..... 205

AURELIUS AMBROSIUS (Sfântul Ambrozie al Milanului) ..	207
AURELIUS AUGUSTINUS (Sfântul și Fericitul Augustin) ..	219
EUSEBIUS HIERONYMUS (Sfântul și Fericitul Ieronim) ...	227

BIBLIOGRAFIE..... 241

I

**PREMISE APOSTOLICE ALE UNEI PATRISTICI
LA NOI**

I.1. Întâmplare și strălucire

I.2. Urmându-l pe cel dintâi

Dincolo de obsesia eternului întemeietor, nu putem totuși să nu remarcăm un anumit specific al vechiului creștinism din actualul spațiu românesc; nume remarcabile ale patristicii de limbă latină, venite dintr-un spațiu aflat mai către marginea lumii, o anumită conștiință a tradiției apostolice andreiene, referințe neașteptate la un anume monoteism preroman al Daciei, iată doar câteva motive pentru a crede că nimic nu este aleatoriu ci întâmplare și strălucire.

I.1. „Întoarcerea la matcă” de care vorbea Nicolae Cartoian, cu referire la raportul lexical latin-român, înlătură o sumedenie de dubii ale vorbitorului de limbă română; astfel, dacă astăzi vorbim de întâmplări fericite sau nefericite, aceasta se datorează, strict semantic, și îndepărtării de sensul matcă al termenului; vorbitorul limbii române vechi cunoștea o singură întâmplare, iar aceasta era una concretă, legată de un loc anume, bine delimitat; când într-un text vechi se spune că „Domnul se întâmplase în besearică”, de fapt se exprimă într-o formă mai nouă sintagma latină *Dominus intemplavisset in basilica*, ce presupune o dublă raportare la sacru: întâi una de sorginte păgână, căci *intemplatio* este pătrunderea în templu (*in templo*), în spațiul imaginar delimitat, inițial pe cer, în care urma să fie citit mesajul sacru, în funcție de intrarea cuiva sau a ceva în respectivul perimetru.

Înainte de întâmplare însă, ne-a rămas nouă românilor, din templul romanilor, *tâmpla bisericii*, fapt care denotă o continuitate nemăiîntâlnită la alți vorbitori neolatini (conform lui Alfred Ernout și Antoine Meillet *întâmplarea* – și implicit *tâmpla bisericii* – aparțin numai românei).¹ A doua raportare ne trimite la sacrul creștin, tocmai pentru că întâmplarea se leagă de *tâmpla bisericii*.

Strict etimologic, în perimetrul păgân *intemplatio* presupune o lectură, o interpretare hotărâtă – adică având un hotar cert – după cum în perimetrul creștin românesc întâmplarea – repet, strict etimologic – se putea face doar în biserică, adică în continuatoarea templului din care mai rămăsese doar o grindă numită *templum* – amintire a imaginarei linii cerești – și devenită tâmplă.

Iată deci că în perimetrul certitudinilor etimologice întâmplarea nu poate fi nicidecum expresia hazardului, a nehotărârii; aceasta nu înseamnă însă că întâmplarea iese de sub incidența comentariului; dimpotrivă vechii auspici romani interpretau ceea ce vedeau în templul ceresc, după cum adesea creștinul „se întâmplă” în biserică spre a primi un semn de la Atotputernicul.

Deci, dacă etimologic întâmplarea nu este nici fericită, nici nefericită, căci sacral depășește asemenea stări, ea poate fi totuși surprinzătoare prin conținut, mai ales atunci când prezintă alăturarea în templu a două entități aparent indiferente. IDEEA însă leagă totul.

Despre o asemenea întâmplare vom aminti în continuare, pornind de la o carte, întâmplătoare deci de vreme ce o conține.

Îndemnul clasicilor *librum aperi ut discas quid alii cogitaverint* (deschide cartea spre a citi ce au cugetat alții), trecut peste secole, poate fi corelat în planul istoriografiei cu observația unui autor englez după care „istoria o pot face mulți, dar puțini știu să o scrie”. Atunci când scrierea istoriei nu constituie un fapt subiectiv, poate însemna că a ști să scrii istorie devine sinonim cu a reda adevăruri, fie și într-o formă discretă, mergând până la strălucirea prin absență.

Dacă adesea, conform vechiului precept canonic *qui tacet consentire videtur* (cine tace pare să consimtă), la nivelul istoriei scrise, cel ce sugerează – aproape tăcut, sau „cu buze nemișcate” cum ar spune Augustin – nu doar consimte, ci chiar afirmă; cu atât mai lăudabil și demn este acest aspect atunci când îi privește pe alții, pe acei „alții” care, aparent, ar putea fi lăsați în umbră. Dar tocmai în asemenea situații se poate afirma că *ideea se întâmplă*.

În anul 1908 a apărut la Budapesta, sub coordonarea lui Miksa Szabolcsi, *Istoria evreilor*², o impresionantă scriere în șase tomuri axată pe deja celebră istorie iudaică a lui Henrik Graetz.

Ce poate spera cercetătorul român prea adesea robit unor prejudecăți (unele întemeiate, foarte multe false), în fața monumentalei lucrări în limba maghiară apărută la Budapesta, în 1908 și redactată de istorici evrei de limbă maghiară, majoritatea dintre ei?

Independent de ceea ce speră sau respinge, cititorul român poate descoperi măiestria celui care știe să scrie istorie, adică acea discreție care, identificată, primește strălucire.

În tomul II, vorbind *sine ira et studio* despre nașterea creștinismului, autorul îl amintește pe Andreas din Capernaum³ (în fond și el un evreu precum fratele său Petru), discipolul direct al Mântuitorului, adică pe cel ce va fi trimis să răspândească noua doctrină la nordul Dunării, făcând ca Dacia, sau cel puțin o parte a ei, să devină una din regiunile protocreștine apostolice ale lumii. Chiar dacă autorul nu intră în amănunte, nu putem trece cu vederea faptul că în afara Apostolului Andrei mai sunt pomeniți doar Petru și Pavel.

Din insistența cu care este descrisă viața evreilor în Imperiul Roman ne-am aștepta să găsim referiri mai largi la posibila, chiar certa prezență iudaică în Dacia, aceasta cu atât mai mult cu cât colonizarea s-a făcut *ex toto orbe Romano*. Nu putem face însă abstracție de condițiile apariției lucrării, enumerate mai sus.

Intervine însă din nou aceea strălucită discreție a autorului, care-i împlinește așteptările cititorului; aflăm astfel că Traian a pornit către regiunile Asiei „spre a se încununa cu laurii lui Alexandru Macedon, abia după ce i-a învins pe dacii de la Dunăre”⁴. Că autorul exprimă prin discreție, mai mult decât spune, este evident: nu numai că dacii erau prezenți (învinși – spre binele nostru de astăzi –, dar nu exterminați, civilizați de către romani, dar nu înlăturați), dar ținutul lor reprezenta un cap absolut necesar al podului către Asia și, desigur și invers ulterior, după cucerire.

Acest drum invers, către Europa, presupunea și (sau în primul rând) aducerea unor oameni mai cu seamă din regiunile cu totul refractare acvilei romane și civilizării de tip european, cum ar fi Iudeea care, în ciuda transformării Ierusalimului după cucerirea lui Titus, a rămas și în secolul II un regretabil focar de încordare (zona nu a putut fi romanizată niciodată, iar elenizarea a fost parțială, dacă nu chiar superficială).

Dacă autorul afirmă că „legionarii romani și-au adus desigur cu ei evreice în taberele permanente de pe malurile Rinului”⁶⁵, cu atât mai mult trebuie să se fi întâmplat aceasta la nordul Dunării, tocmai pentru că spațiul a fost colonizat *ex tot orbe Romano*.

Această colonizare multinațională este concret dovedită de sincretismul religios al Daciei romane. Referitor la prezența iudaică în Dacia romană, trebuie reținută răspândirea cultului lui Theos Hypsistos; prezența epigrafică a acestuia la Sarmisegetusa romană „e pusă și pe seama propagării acestei divinități prin evreii din Diaspora, de prozeliți și semiprozeliți”⁶⁶.

Dintre epigrafele conținând pe Theos Hypsistos, una este dedicată de către Cassia, persoană de presupusă apartenență iudaică⁶⁷. Chiar dacă nu avem date despre o comunitate iudaică de tip sinagogal, prezența acestei populații în Dacia romană, este nu doar indubitabilă, ci chiar cu totul explicabilă. Cităm în acest sens tot erudita lucrare a lui Silviu Sanie: „S-a remarcat că inscripțiile către Theos Hypsistos au fost descoperite mai ales în locurile în care există și mențiunea unor colectivități iudaice, a unor prozeliți sau semiprozeliți. Vestigiile referitoare la prezența unor evrei în Dacia sunt următoarele: o piatră de inel descoperită la Sarmisegetusa, cu literele AGLA, care ar putea fi interpretate ca inițialele unui celebru pasaj din Psalmi „Tu ești puternic în veci, Doamne”; o placă de ardezie de 14 cm având în centru reprezentat un berbec și în dreapta o „stea a lui David”, în stânga un altar cu flacără, șapte capete omeștești și inscripția Iudeea”⁶⁸.

Asemeni lui Silviu Sanie, pentru probitate, menționăm că piesele descrise s-au pierdut, sau cine știe, iar existența lor este probată de reviste maghiare de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX.

Pentru a nu absolutiza însă, subliniem că prezența iudaică în Dacia romană se înscrie într-un mozaic cultic existent; pe drept s-a afirmat că Dacia romană a reprezentat la nivel cultic o sinteză a Imperiului⁶⁹. Nu putem să nu remarcăm faptul că în spiritul admirabilului ecumenism imperial roman, Dacia nu a cunoscut tulburări provocate de isteria religioasă în general sau de prezența iudaică în particular, aspect relevat indirect și de autorii Istoriei Evreilor.

Revenind la cultul lui Theos Hypsistos, să subliniem că acesta este o variantă sincretică a lui Iahwe, iar aderența sa în spațiul dacic trebuie să fi avut două cauze: în primul rând, dacii chiar și în existența lor păgână avuseseră o religie cu tendință – orice s-ar spune – monoteistă (mă refer la zamolxianism, dar atât cât ne este cunoscut din documente și nu din fanteziile și elucubrațiile moderne); în al doilea rând, prezența iudaică în Dacia trebuie plasată înaintea cuceririi romane; și ajungem astfel la marea întâmplare: acolo unde ne-am aștepta mai puțin, ipoteza ne este susținută de strălucitoarea discreție a istoricului, de astă dată explicită însă; *Istoria Evreilor* ne spune despre Decebal că a fost „un rege eroic”, epitet pe care istoricul evreu nu îl acordă nici unui alt conducător neevreu, în cele șase tomuri.

După ce arată că, în privința viețuirii iudaice în Panonia, datele sunt total neconcludente, ca să nu spunem inexistente, istoricul subliniază: „despre provincia învecinată, Dacia, însă, amintește deja tradiția: Decebal, eroicul rege dac, i-a chemat în alianță pe evrei împotriva inamicului comun, a romanilor, iar drept răsplată pentru loialitatea lor, le-a îngăduit să-și înalțe orașul *Thalmus* cu nume evreiesc, al cărui nume actual este *Tălmat*”¹⁰.

Afirmația este nu doar surprinzătoare, ci denotă fără echivoc ce importantă trebuie să fie această filă a tradiției evreiești, de vreme ce un mare istoric nu se sfiește să o ia în considerare, ba chiar să o argumenteze: „E drept că despre prezența concretă a evreilor în Dacia ne informează doar tradiția orală, dar de când psihologia a explicat în mod corespunzător geneza tradiției orale, de atunci critica istorică nu mai privește atât de disprețuitor aceste prezențe particulare care *obscuris vera involvens* întotdeauna dezvăluie un sâmbure adevărat, real, deci istoric, împodobit cu petalele imaginației populare”.¹¹

Cât adevăr conține citata tradiție orală, nu putem ști cu certitudine – o sugerează și autorul –, iar obsedantei întrebări a lui Pilat din Pont „Ce este adevărul?” nu s-a învrednicit încă nimeni să-i găsească răspuns, dar în calitate de creștini e bine să nu uităm nicio dată cât datorăm tradiției orale în edificarea credinței noastre.¹² În fond, amintita tradiție cuprinde măcar esența întâmplării daco-iudaice întru monoteism.

Chiar dacă identificarea aceluia oraș Thalmus rămâne de perspectivă (și Schliemann a pornit de la mit), menționarea întemeierii lui, prin tradiție chiar, rămâne indiciul unei conviețuiri irenice cu localnicii. De altfel nu avem nici un indiciu despre urgisirea poporului biblic în aceste locuri, în vremurile de demult, când dihononia urii față de aproapele pentru credința lui nu bântuia încă mințile muritorilor.

Dar autorul *Istoriei Evreilor* ne demonstrează – fie și discret uneori – că dacă au existat timpuri ale dărâmării templelor, de vreme ce DUMNEZEU e totuși unic trebuie să existe și un timp al întâmplării.

Trimiteri

1. vezi Alfred Ernout et Antoine Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Librairie Klincksieck, Paris, 1959, p. 681.

2. Miksa Szabolcsi, *Zsidok története* (Istoria Evreilor), pe baza istoriei lui Henrik Graetz, cu referiri speciale la Istoria evreilor maghiari de Samuel Kohn, 6 tomuri, Budapesta, 1908. Pentru unele amănunte legate de precreștinismul de la noi a se vedea și Conf. univ. Dr. Nicolae Morar, *Religia de la „homo habilis” la „homo adorans”*, Editura Marineasa, Timișoara, 2010, mai cu seamă capitolul *Precreștinismul în spațiul carpato-dunărean*, pp. 71-82.

3. Idem, *ibidem*, tom II, p. 164.

4. Idem, *ibidem*, tom III, p. 264.

5. Idem, *ibidem*, tom III, pp. 573-574.

6. Silviu Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 157.

7. Idem, *ibidem*, p. 158.

8. Idem, *ibidem*, p. 161.

9. Pe larg despre acest aspect, la C. Daicoviciu, în A.I.S.C., L, 1, 1938, p. 82.

10. Miksa Szabolcsi, *op. cit.*, tom III, p. 567.

11. Idem, *ibidem*, p. 567.

12. Vezi Mitropolit Nicolae Corneanu, *Temeiurile învățăturii ortodoxe*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1981.

1.2. O meditație asupra prezenței umane în spațiul carpato-danubiano-pontic, asupra ponderii acesteia în perioada preromană, nu poate neglija informația lui Strabon din *Geografia*, de unde aflăm că: „Ajungând în fruntea neamului său care era sleit de războaie frecvente, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încât, în câțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte a populațiilor vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani.”¹

Întinderea statului amintit a fost stabilită cu precizie de istoricii vremurilor mai noi. Aflăm de la Julius Jung – istoric imparțial în ciuda epocii în care simpatia istoriografică nu își manifesta nicidecum chipul și probabil că așa era bine – că „Burebista întemeiasă un regat puternic care se întindea pe ambele părți ale Dunării, ajungând până în Tracia, Ilyria și Noricum”².

Dar, oricât am admira energia conducătorului Burebista, nu putem să nu reflectăm la sfârșitul său tragic, de o stranie coincidență temporală și structurală cu cel al lui Iulius Cesar. Oricât de mare, statul structurat de energicul get se destrămase după moartea lui.

Deducem însă logic că populația trebuie să fi rămas aceeași pe același spațiu și la fel de „monoteistă” în politeismul ei, urmând ca „plinirea vremii” ei istorice să se întâmple curând, nu prin forță, ci prin puterea ei spirituală, nu prin supunerea celor din jur, ci prin binevestirea lor.³

Încă din secolul I al perioadei creștine, spațiul carpato-danubiano-pontic a putut deveni un nucleu apostolic și aceasta prin binevestirea înfăptuită de acel Andreas din Capernaum, mezinul fratelui său Petru (a cărui întâietate poate fi discutată în limitele codului familial iudaic), dar întâiul chemat al Mântuitorului Isus Christos, după cum ne luminează Sfânta Evanghelie după Ioan, cinstit de noi în plinătatea făptuirii sale ca Sfântul Apostol Andrei.

Făptuirea Sfântului Apostol Andrei în spațiul carpato-danubiano-pontic a fost atât de temeinică și cuprinzătoare, încât nu o dată numele făptuitorului a fost înlocuit cu cel al tărâmului apostolic ce-i aparținea spiritualicește, după cum se va vedea. Un rol capital în luminarea făptuirii apostolice îl are Sfânta Tradiție, mai cu seamă că „opera de fixare a ceea ce se numește Sfânta Tradiție a fost între-

prinsă sub permanenta asistență a Sfântului Duh și e rezultatul unui mare efort”⁴.

Considerăm că tocmai ca rezultat al acelui „mare efort”, Sfânta Tradiție a făcut ca lucrarea apostolică să fie transmisă mai puțin explicit și mai mult implicit, prin ea însăși devenind una cu țărâmul binevestit și astfel apostolic. Este evident că a scrie în detaliu, în timpurile acelea despre evanghelizarea ținutului la care ne referim ar fi reprezentat o inutilitate și chiar o impietate față de Învățătorul care îndemna prin cuvânt la făptuire; ar fi fost poate un semn de neîncredere în păstrarea viitoare a învățăturii Sale.

Credem că primul pas spre alcătuirea Sfintei Tradiții l-a constituit tocmai nescrierea, în perfectă analogie cu răspândirea învățăturii Mântuitorului prin cuvânt. Și apoi, o parte din tradiția secolului prim „n-a mai fost consemnată pentru că atunci era încă prea vie și prezentă în conștiința celor care o trăiau”⁵.

Trecerea timpului a dus însă la consemnări în spiritul Sfintei Tradiții, îndemnând la luminări ce confirmă unele date, smerite, dar poate de aceea temeinice.

Din cele 82 de imne ale Sfântului Ambrozie al Milanului, ne vom opri asupra primului *Imn închinat nașterii Domnului*⁶, scris întru prăznuirea Crăciunului. Textul comportă implicații profunde pentru creștinismul primar din spațiul nostru și implicit pentru caracterul său apostolic. Într-o largă simțire ecumenică, Sfântul Ambrozie îndeamnă astfel: „Voi neamuri, oricare ați fi, vă bucurați/ În Iudeea și la Roma și într-al Greciei ținut,/ Și în Egipt, Tracia, Persia și a sciților Țară”.

Înșiruirea din ultimele două stihuri o considerăm premeditată și nu una oarecare: episcopul milanez enumeră ținuturi în care doctrina creștină a pătruns prin vocea discipolilor direcți ai Mântuitorului. Se poate afirma deci că sunt niște ținuturi protocreștine apostolice în sensul deplin al cuvântului, niște piloni geografici ai noii credințe.

Dintre aceste ținuturi face parte și „a sciților țară”, adică spațiul invocat la începutul acestor rânduri. Pornind de la cele arătate deja este clar că Sfântul Ambrozie al Milanului se gândea în spiritul Sfintei Tradiții și la cei ce au binevestit acele ținuturi, adică, în cazul

de față, la Sfântul Apostol Andrei, numind direct spațiile fundamentale pentru noua credință. Sfântul Ambrozie implică în aceasta și pe cel ce le-a evanghelizat, căci numele aceluia continuă să fie viu în conștiința comunității respective. Amintirea îndepărtatului (pentru italicul Ambrozie) spațiu carpato-danubiano-pontic și implicit a evanghelizării săvârșite de discipolul direct al Mântuitorului, de cel dintâi chemat al Său, ne luminează în legătură cu o anume stare de fapt de atunci.

Dacă Sfântul Ambrozie al Milanului menționează în secolul IV „a sciților Țară”, înseamnă că aici se afla o remarcabilă structură creștină, rod al unui apostolat autentic, deci că țărâmul era unul apostolic, având autoritatea pe care o conferă un fenomen original. Adresarea Sfântului Ambrozie al Milanului se îndreaptă către o comunitate creștină apostolică reprezentativă, adeverindu-se și prin aceasta observația istoricului Petre P. Panaitescu, în sensul că „părăsirea Daciei n-a fost un transfer de populație, ci un transfer de autorități”⁷.

Dar tocmai aceste evidențe în logica istoriei ne îndeamnă să insistăm asupra mărimii și importanței ținutului apostolic menționat de sfântul milanez. Activitatea Apostolului Andrei s-a desfășurat în Sciția Pontică (Pontică după unele aprecieri restrictive, după cum vom vedea); aprecierea pornește de la datele oferite de Eusebius din Caesarea Palestinei, care în *Istoria bisericească* arăta că fiecare dintre discipolii Mântuitorului a luat spre evanghelizare câte un ținut, Andrei pornind spre Sciția ⁸.

În mod inexplicabil unii istorici au limitat afirmația istoriografului bisericesc la Scitia Pontică, deși acesta vorbește clar de Sciția, nu de o anume zonă a acesteia; iată de ce considerăm că Sciția evanghelizată de Sfântul Apostol Andrei și de urmașii săi întru apostolat cuprindea un teritoriu mai larg și nu doar actuala Dobroge. La această concluzie ne duc datele oferite de Strabon, apoi faptul că populația spațiului era aceeași pe ambele maluri danubiene, și nu în ultimă instanță, faptul că istoriografia antică, apoi și cea târzie, obișnuia frecvent să utilizeze sinecdoca geografică, dacă putem numi astfel modalitatea desemnării unui teritoriu mai întins prin numele unei regiuni din componența sa, mai demult cunoscută. Aproape

identic cu Strabon, ne spune explicit Diodor din Sicilia, cât de mare era comunitatea scitică: „datorită curajului și bărbăției lor și-au sporit treptat puterile și au ajuns să aibă o țară întinsă, iar neamul și l-au înălțat atât de sus, încât au ajuns să poruncească altora și să dobândească o mare faimă... După o vreme, urmașii acestor regi, deosebiți prin vitejie și prin iscusința de a conduce oștile, au supus nenumărate ținuturi dincolo de fluviul Danais, până în Tracia”⁹.

Reiese evident din relatările de mai sus că pomenita Sciție nu poate fi doar viitoarea Minor de sub Diocletian, ci cel puțin spațiul carpato-danubiano-pontic, numit prin amintitul procedeu specific istoriografiei antice, adică prin sinecdoca geografică. Este suficient să amintim, spre exemplificare, cea mai cunoscută sinecdocă geografică, adică „Roma” prin care istoriografia antică definea întregul Imperiu Roman.

Comunitatea amintită de Sfântul Ambrozie este deci una bine statornicită prin limbă și prin credința semănată direct de un apostol. Dar importanța avută de acest tărâm apostolic, în perimetrul lumii creștine din secolul IV, este evidențiată și de arhitectura versului imnic: înșiruirea tărâmurilor evanghelizate începe în mod firesc cu Iudeea și se încheie – am putea spune, la fel de firesc – cu „a sciților țară”; două extremități necesare în măsura în care prima este leagănul dintâi, iar ultima reprezintă susținerea firească a tradiției, căci îndepărtata țară a sciților va păstra credința precum și limba vorbită în spațiul apostolic, aceasta din urmă putând fi definită ca latina secolului XX vorbită neîntrerupt ¹⁰.

Sfârșind versul cu sintagma în discuție, Sfântul Ambrozie al Milanului certifică o existență într-un spațiu apostolic intuindu-i parcă și sensurile viitoare. Ambrozie nu numai că nu este desco-peritorul tărâmului apostolic carpato-danubiano-pontic, ci dimpotrivă el se încadrează într-o tradiție existentă deja în secolul II.

Că acea „a sciților țară” este o sinecdocă geografică, în sensul celor arătate mai sus, o dovedește mențiunea controversatului Tertulian făcută la sfârșitul secolului II. În *Adversus Iudaeos* Tertulian arată că în ținuturile „dacilor... și ale sciților numele lui Christos ajuns deja, stăpânește”¹¹. Este evident că în ținuturile menționate de Tertulian învățătura creștină a ajuns „deja”, adică foarte repede datorită disci-